

Forarbejder til et dansk Landbrugsatlas.

Af Aa. H. Kampp.

I min Anmeldelse af »Jordbruksatlas över Sverige« (Tidsskrift for Landøkonomi, Hæfte 6, 1937) slog jeg til Lyd for Udarbejdelsen af et til dette svarende dansk Værk, som vilde øge Interessen for og dermed Kendskabet til og Forstaaelsen af det danske Landbrugs Relation til dets fysisk-geografiske Forudsætninger.

Et i Detaljer udarbejdet Forslag til et dansk landbrugsgeografisk Atlas har for et Par Aar siden været forelagt paa rette Sted uden endnu at kunne finde den fornødne Interesse fra alle Sider.

Teksten, som efter Planen skulde udarbejdes af Specialister paa de forskellige Omraader, kan naturligvis ikke skrives, før Kortene er tegnet, og dette vil næppe ske, før den økonomiske Basis er bragt til Veje. Til forskellige andre Formaal er dog enkelte af Kortene tegnet; for at bringe disse til alle landbrugsgeografisk interesserede Danskeres Kundskab og for at vise, i hvor høj Grad de forskellige Afgrøder er afhængige af geografiske Faktorer selv i et saa lille og geografisk forholdsvis ensartet Omraade som Danmark, trykkes de her med ganske faa Kommentarer.

Arealkortene er, med Undtagelse af Fig. 11, udarbejdet efter den absolutte Prikmetode, men Prikkerne er af praktiske Grunde ikke arealtro (se »Erhvervsfrugtavleren« 9, 1937, og Tidsskr. f. Landøkonomi 7, 1937, Side 434).

De forskellige Signaturbetegnelser til Jordbundskortet vil sikkert forstaaes af de fleste; iøvrigt henvises til »Geografisk Grundbog« (Gyldendals Forlag), hvori der desuden gives omfattende Litteraturhenvisninger for videregaaende Studium.

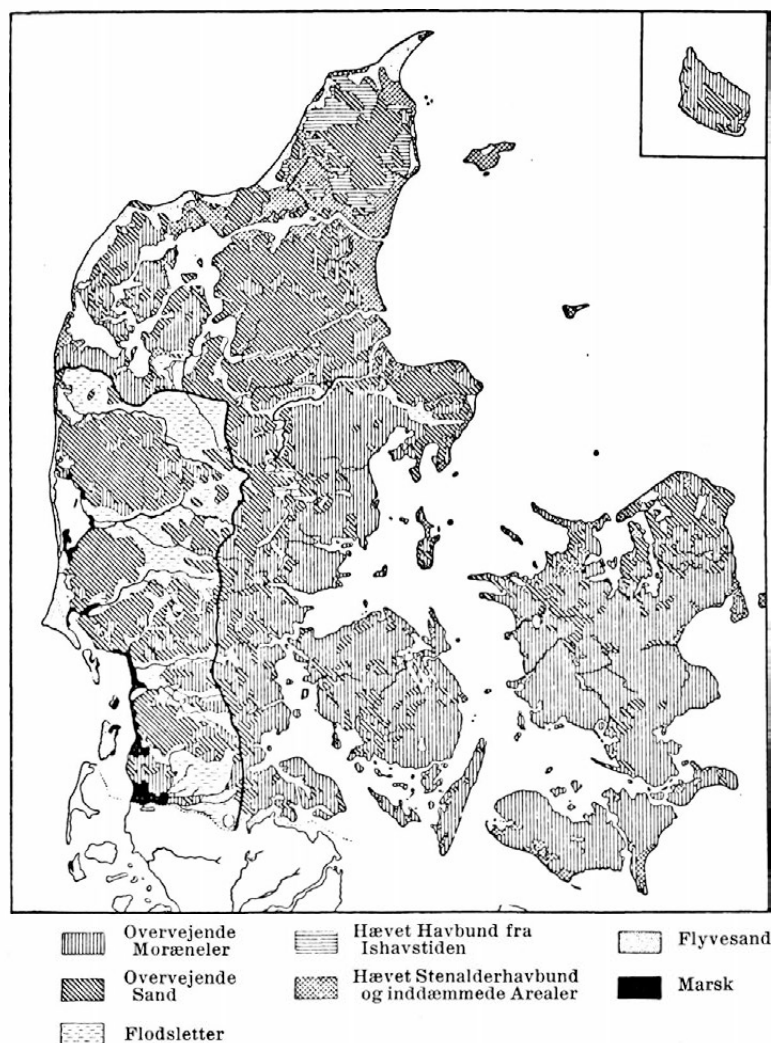

Fig. 1. Jordbundskort.

(Tegnet af Keld Milthers, efter C. H. Bornebusch og K. Milthers:
Jordbundskort over Danmark.)

De væsentligste Faktorer, der virker bestemmende for Nedbørens Størrelse i Danmark (Fig. 2), er Områdets Højde over Havet, dets Eksposition for Vestenvinden og

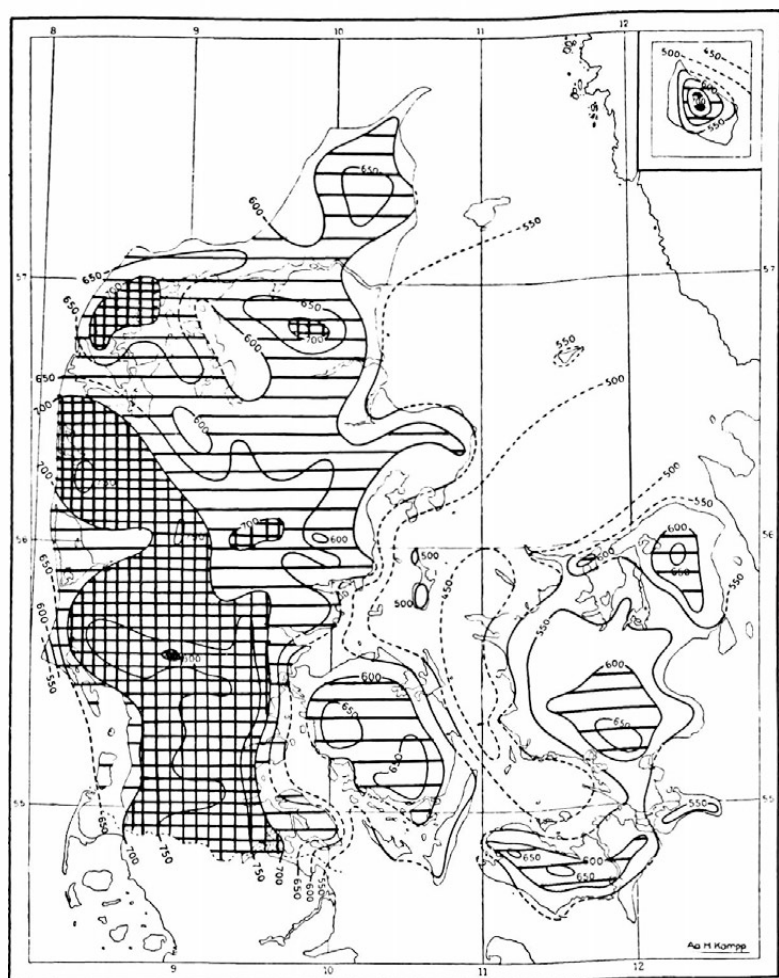

Fig. 2. Aarets Middelnedbør. Tallene angiver Nedbørens Størrelse i mm.

Afstanden fra det aabne Hav. I Overensstemmelse hermed har Indlandet, især det vestlige Indland, den største Nedbør. Kombineret Højde- og Nedbørskort over de enkelte Maaneder findes i »Danmarks Klima«, København 1933.

Middeltemperaturen for hele Aaret er uden Betydning for Landbrug, Havebrug og Frugtavl; det er koldeste og

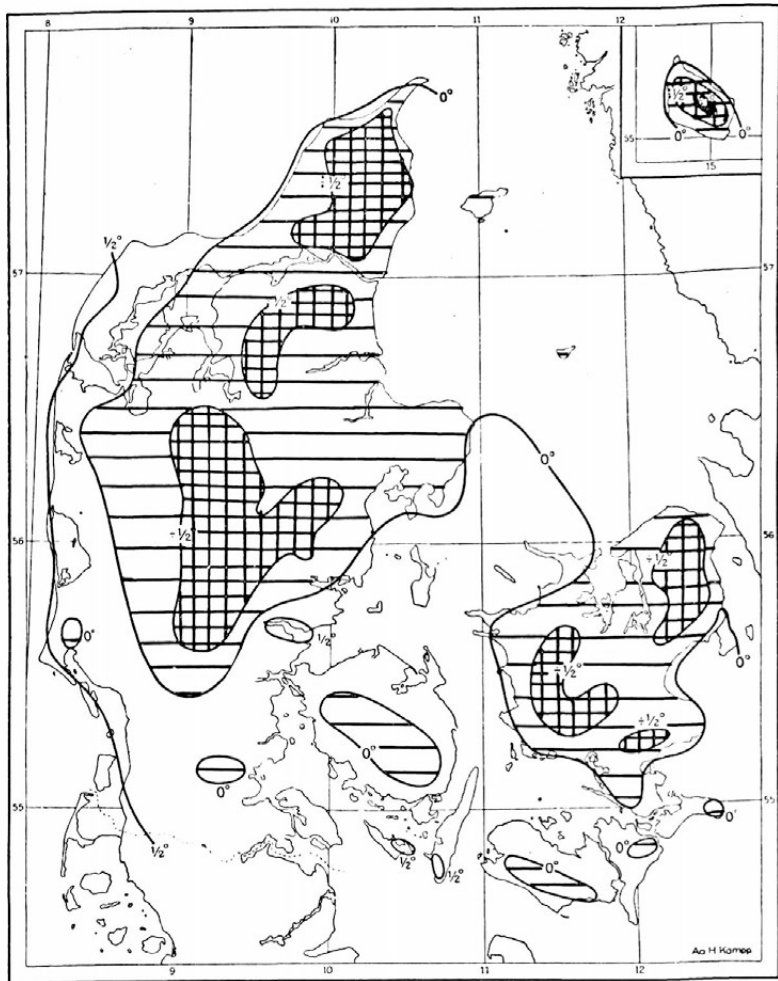

Fig. 3. Middeltemperaturen for Februar, der de fleste Steder i Landet er Aarets koldeste Maaned.

navnlig varmeste Maanedes Middeltemperatur, der i Hovedtræk bestemmer, hvilke Planter der kan vokse, men naturligvis spiller Temperaturen gennem en Plantes hele Vækstperiode en Rolle for den paagældende Plante, ligeledes Datoen for sidste Nattefrost om Foraaret og første om Efteraaret o. s. v. Aaret rundt er Temperaturen højere

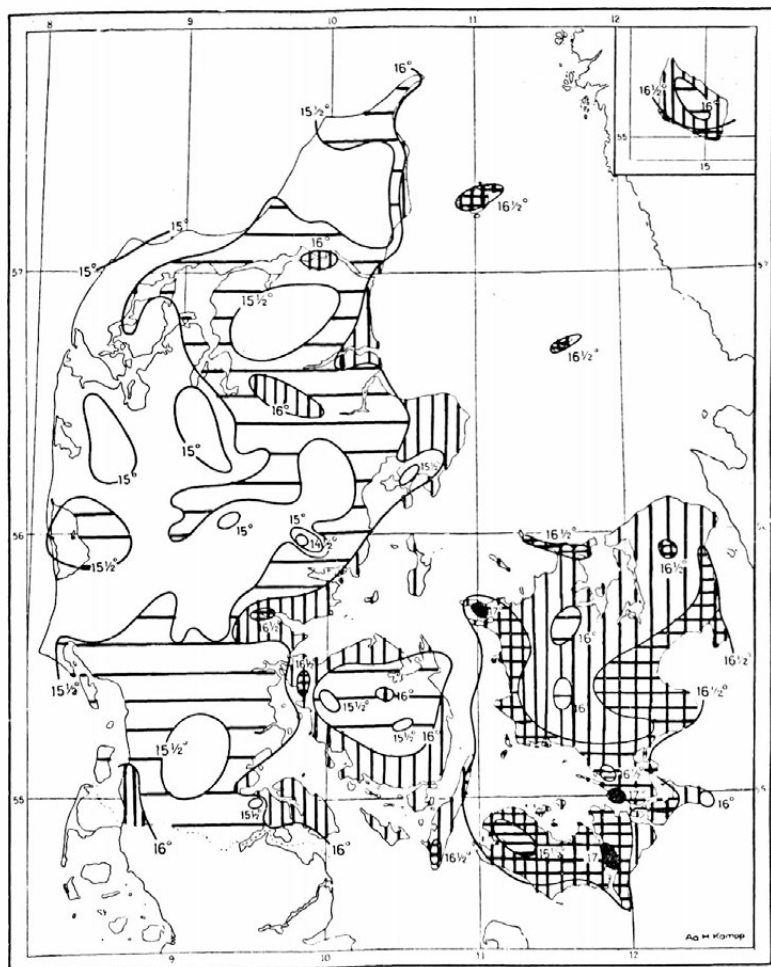

Fig. 4. Middeltemperaturen for Juli, Aarets varmeste Maaned.

ved Kysten end i Indlandet paa Grund af Højdeforholdene (Fig. 3 og 4).

Jeg har omarbejdet disse 3 Klimakort efter »Danmarks Klima«, hvori man vil finde Kort over Middeltemperaturen for samtlige Aarets Maaneder.

Paa Kortene over Kornsorterne og Kartofler betyder

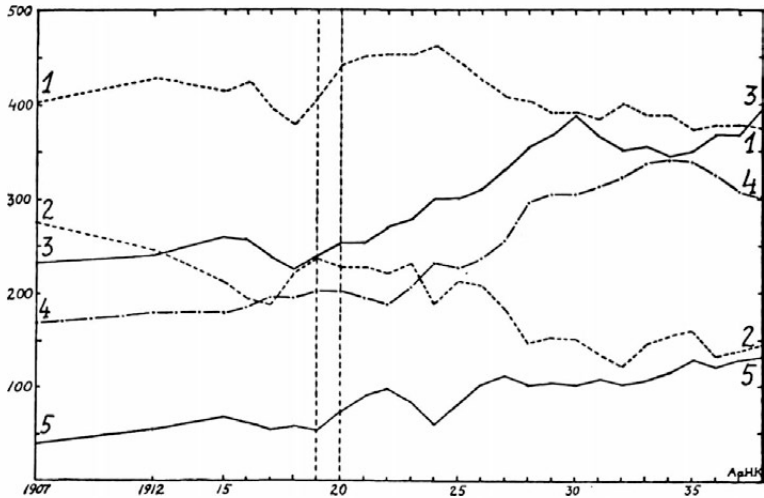

Fig. 5. De Arealer i Danmark (i Tusind ha) der dyrkedes med de forskellige Kornsorter 1907—38. Tallene for 1938 fra Tidsskr. f. Landøk., Hæfte 7, 1939. 1 Havre, 2 Rug, 3 Byg, 4 Blandsæd, 5 Hvede. Til 1919: uden Sønderjylland; fra 1920: med Sønderjylland.

hver Prik 275 ha = 500 Tdr. Ld., paa Sukkerroekortene 100 ha, Hør 1 ha.

Hvede og Byg blev dyrket her i Landet allerede i Stenalderen, Havre (og Hirse) indførtes i Broncealderen, Rugen først i Jernalderen ligesom Hør (og Ærter). (Herom udførligere i G. Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid). Kartofflen kom første Gang her til Landet i første Halvdel af det 18. Aarhundrede og Sukkerroer omkring 1870.

Trods Tilbagegang i vort Aarhundrede (Fig. 5) var Havre indtil 1938 den Kornsort, der dækkede det største Areal i Danmark og er i det hele taget en vigtig Afgrøde i det regnfulde, sommerkølige Nordvesteuropa, fordi den kan taale mere Regn i Modningstiden end andre Kornsorter; til Gengæld trives den bedst i et Havklima, da den har en lang Voksetid. Med Hensyn til Jordbund er Havren den mindst fordringsfulde; den har derfor sin Hovedudbredelse i Landets fugtige, magre Egne (sammenlign

Fig. 6. Havrens Udbredelse 1937.

Havrekortet med Jordbunds- og Nedbørskortet). Danmark er stadig næsten selvforsynende med Havre.

Som Følge af Grundforbedringer, Kalk- og Gødningstilsættelse dyrker vi efterhaanden Byg paa et lidt større Areal end Havre, og Kærneudbyttets Vægt er fra 1928 større end for Havre (undtagen 1932—34). Omkring Aarhundredskiftet var Byggen kun vor tredjevigtigste Korn-

Fig. 7. Byg 1937.

sort, nu altsaa den vigtigste. Den kan vokse i Lande med kort Regntid, da det er den af vore Kornsorter, der bedst taaler Tørke (cfr. Nedbørskortet), og paa Grund af den korte Voksetid kan den trives nordligst.

Blandsæd (Fig. 8) dyrkes mest paa let Jord (jævnfør Jordbundskortet), fordi Havre alene vilde give daarligt Udbytte i et tørt Aar, Byg i et fugtigt.

Fig. 8. Blandsæd 1937.

Rug (Fig. 9) er en udpræget europæisk Kornsort. Den kan vokse paa mager Jord og kan nøjes med mindre Fugtighed end de andre Kornsorter. Den taaler ikke stærk Fugtighed i Jorden og dyrkes navnlig i sandede Omraader, i store Træk i samme Egne som Blandsæden, men nu i langt ringere Mængde. Danmarks Rugareal er halveret i de sidste 50 Aar, skønt der nu bruges mere Rug end

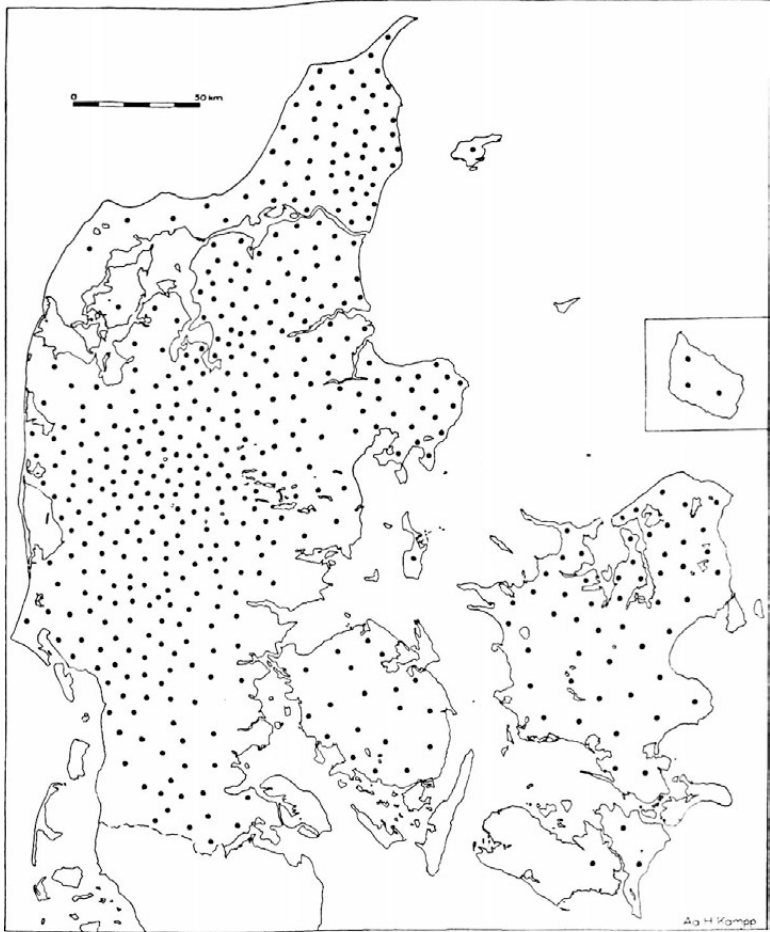

Fig. 9. Rug 1937.

før. Vi indfører omtrent Halvdelen af den Rug, der bruges, og Danmark er Verdens vigtigste Rugimportland.

1907 var Rugarealet det næststørste Kornareal, omtrent 7 Gange saa stort som Hvedearealet; nu er de omtrent lige store, idet Rugen har maattet afgive Jord til Byg og Hvede.

Hvede (Fig. 10) er en langt mere fordringsfuld, ud-

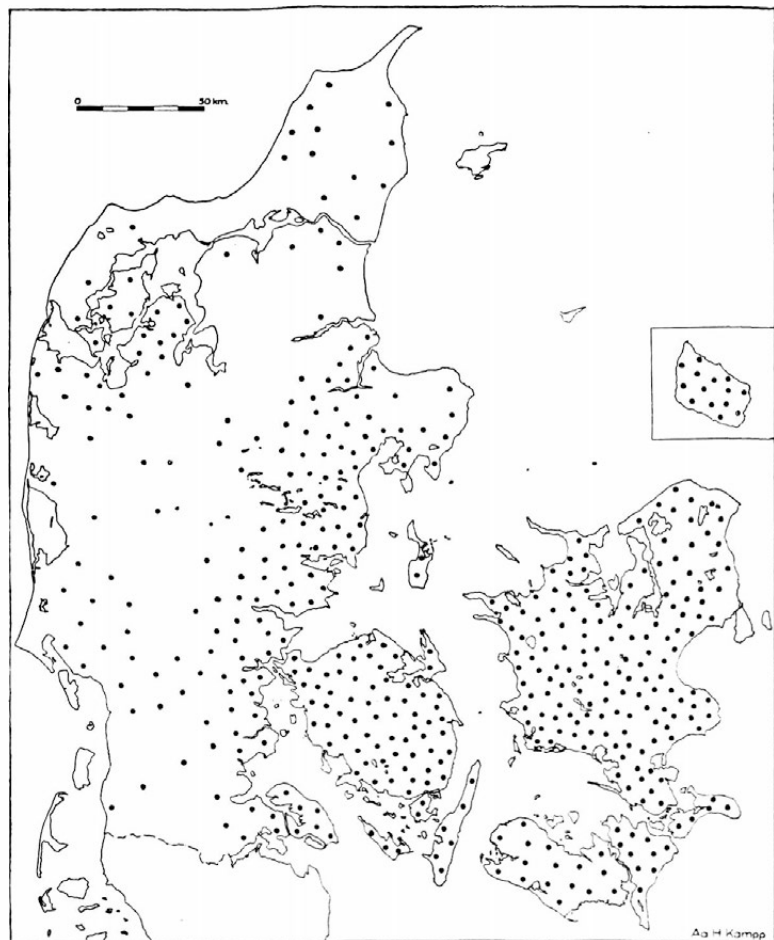

Fig. 10. Hvede 1937.

præget »Græssteppeplante«; den har en kort Vokseperiode, men kræver god Jord, Varme og Regn i Væksttiden og helst tørt og varmt Vejr i Modningstiden. I Danmark er Hveden meget nær ved sin klimatiske Nordgrænse, idet Sommertemperaturen i Vest- og Nordjylland (Fig. 4) er ved at være for lav til, at Dyrkningen kan lønne sig. I Løbet af 20 Aar er vort Hvedeareal dog for-

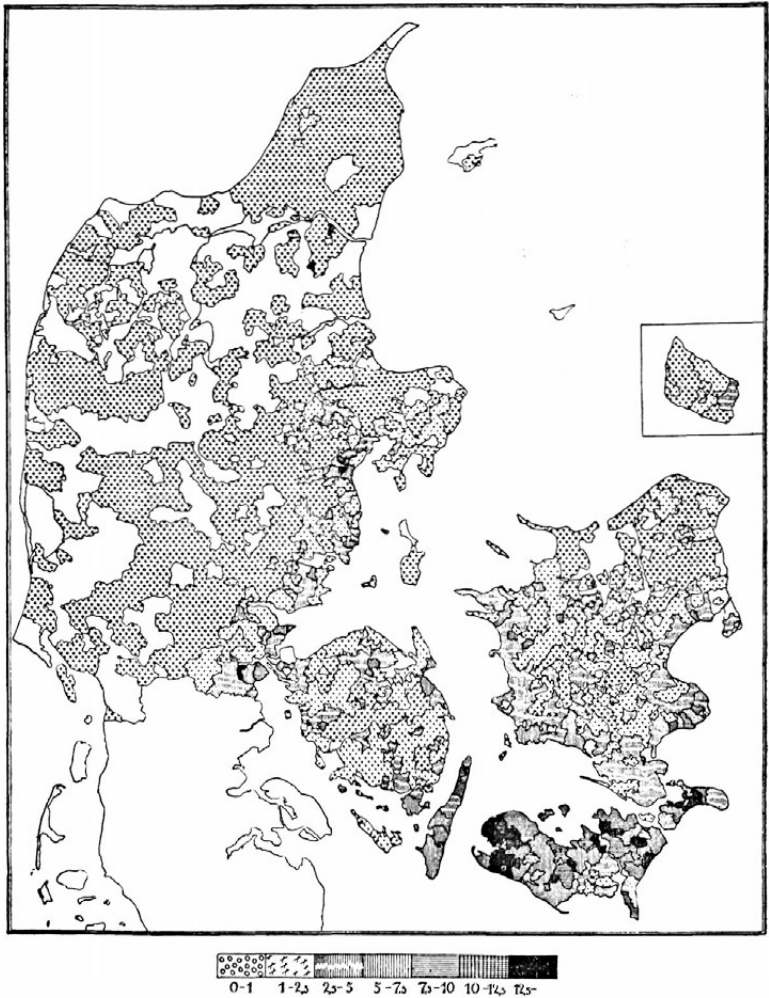

Fig. 11. Hvede i pCt. af Landbrugsarealet i 1907. (Ejnar L. Schmidt.)

doblet, væsentligst paa Bekostning af Rugen, paa Grund af den fremadskridende Kultivering af Jorden og Tilførsel af nye Næringsstoffer. Endnu omkring Aarhundredskiftet (Fig. 11) holdt Hveden sig væsentligst til det fede, kalkrige Moræneler paa de sydlige Øer; nu dyrkes den overalt,

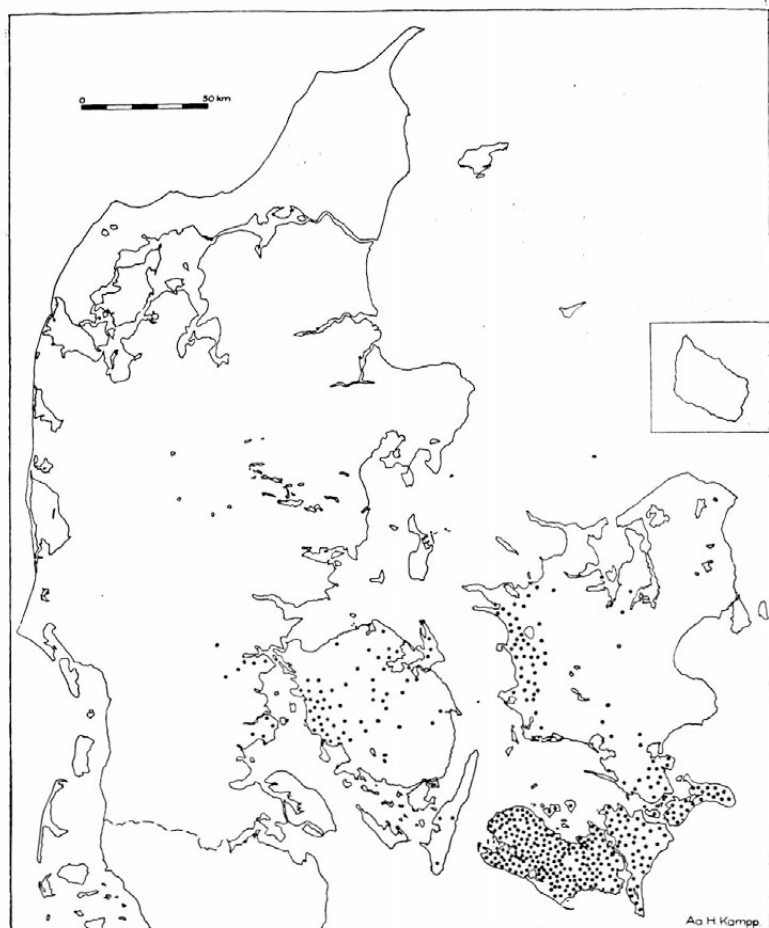

Fig. 12. Sukkerroer, dyrket til Fabrik 1937.

hvor der er frugtbar Lerjord. Fra 1928 er Hvedeudbyttet større end Rugudbyttet, skønt Rugarealet endnu er lidt større end Hvedearealet.

Bortset fra Rugen, som vi fortrinsvis dyrker paa den daarlige Jord, er Danmarks Hektarudbytte af Korn i Almindelighed større end næsten alle andre Landes. For Hvedens Vedkommende er det bl. a. en Følge af, at den

Fig. 13. Sukkerroer, dyrket til Foderbrug alene. 1937.

dyrkes paa den bedste Jord, og at Foderhvedesorterne, som dyrkes under vore Klimaforhold, i Almindelighed giver større Udbytte end det mere æggehvideholdige Brødkorn.

Sukkerroer til industrielt Brug dyrkes paa god, kalkholdig Lerjord, paa Steder, hvor Fragten til Fabrikkerne ikke er for dyr. Paa den anden Side skal de jo dyrkes i

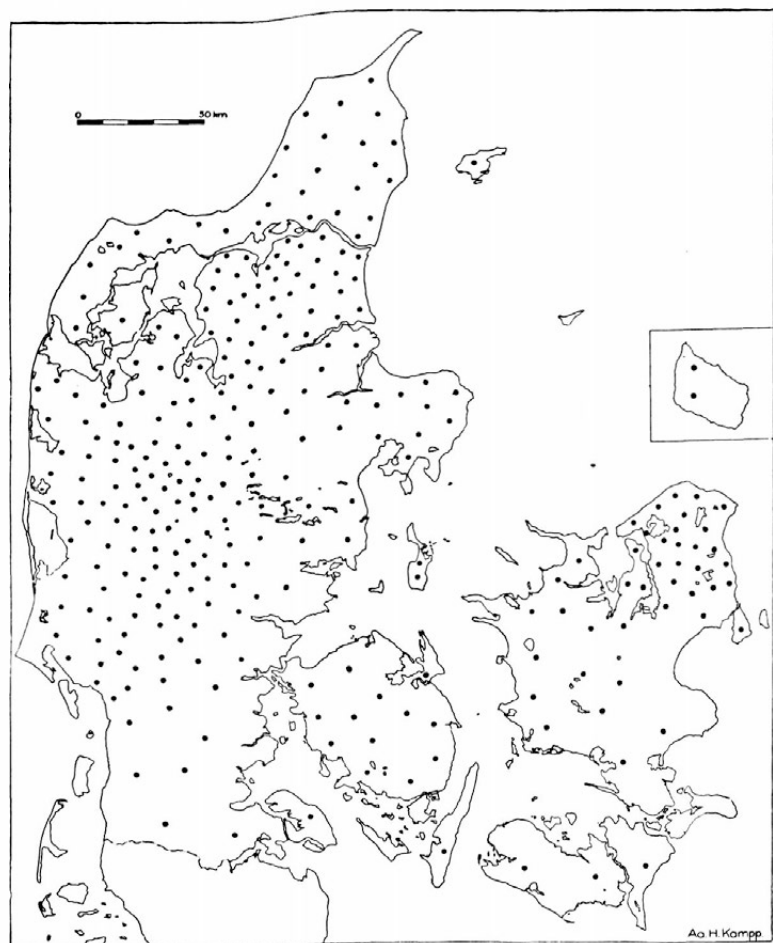

Fig. 14. Kartoffler 1937.

Rotation med andre Afgrøder, hvilket begrænser Arealerne i Fabrikens Nærhed; derved begrænses den enkelte Fabriks Størrelse.

Danmark er selvforsynende med Sukker, men Tropernes og Subtropernes Sukkerrør giver 2—5 Gange saa stort Udbytte pr. ha som Sukkerroer; Roesukkerproduktionen betaler sig derfor ingen Steder uden Beskyttelse.

Fig. 15. Hørarealet i Danmark 1934.

Til Foderbrug alene (Fig. 13) kan Sukkerroer dyrkes overalt i Danmark. Sukkerroens Nordgrænse gaar altsaa ikke, som det ofte paastaas, gennem Danmark, men Planten vokser bedst, og Sukkerindholdet bliver størst (alt andet lige) i høj Sommervarme og ikke altfor stor Nedbør, passende fordelt paa Aaret.

Kartoffeldyrkningen (Fig. 14) finder navnlig Sted i sandede Egne men paavirkes ogsaa af Afsætningsforhol-

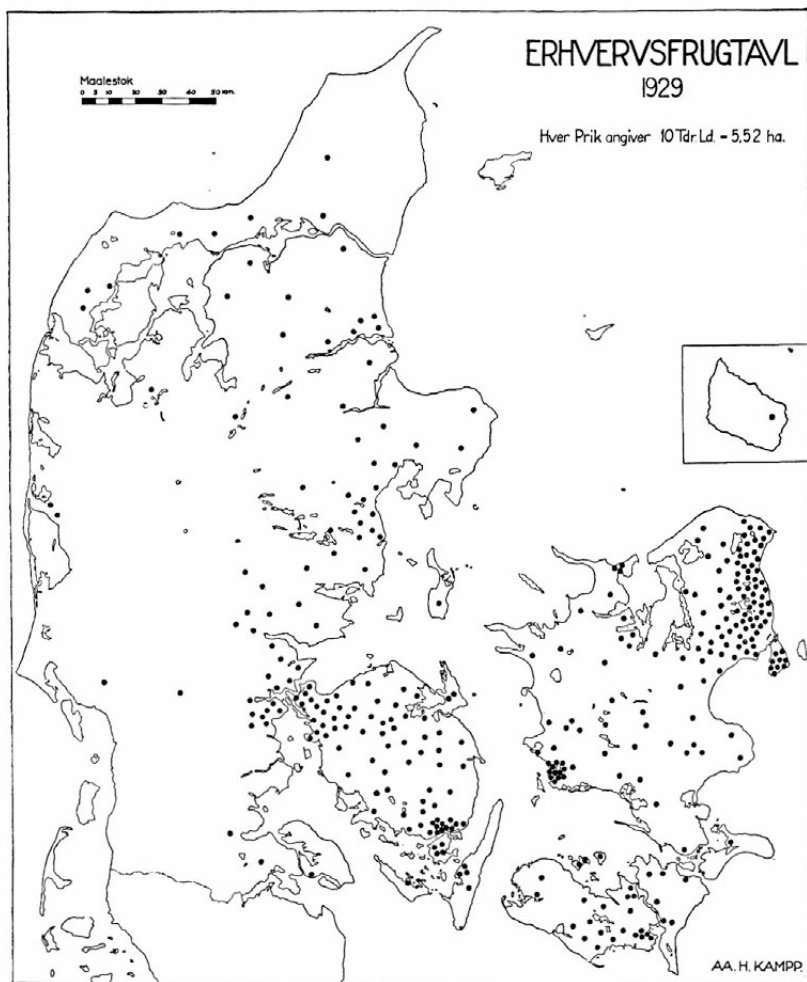

Fig. 16. Erhvervsfrugtavlen 1929. Enhed: Se foroven til højre.
(Naturforsker mødet i Helsingfors 1936.)

dene. I Jylland koncentrerer den sig derfor navnlig om Hedesletterne og de sandede Dele af Himmerland, hvor Spritfabrikkerne i Aalborg og Hobro ogsaa har en vis Betydning for den store Avl.

Hørkortet (Fig. 15) er allerede forældet, idet der nu

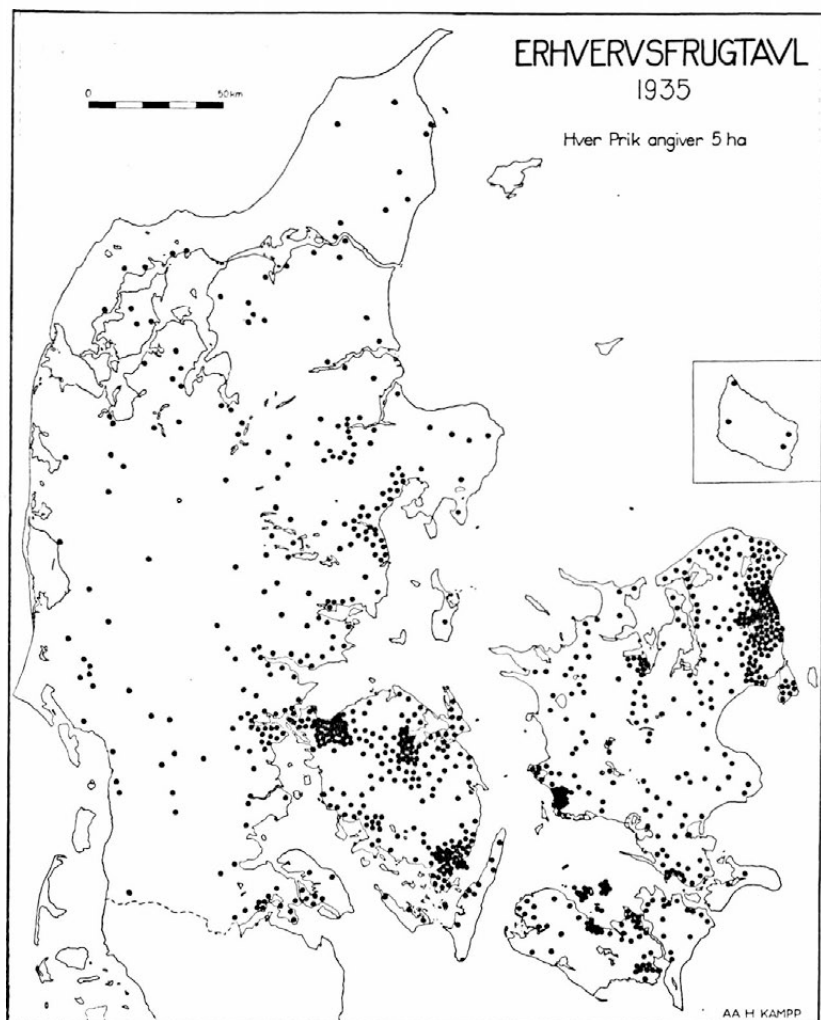

Fig. 17. Erhvervsfrugtavl 1935. (Tidsskr. f. Landøk. 1938, Hæfte 3.)

dyrkes over 500 ha mod ca. 140 i 1934. Men et Kort fra 1937 eller 1938 vilde iøvrigt være lige saa »ugeografisk« som dette i den Forstand, at det ikke er geografiske Faktorer, der bestemmer Dyrkningsomraaderne. (Se Tidsskr. for Landøkonomi, 7, 1937.)

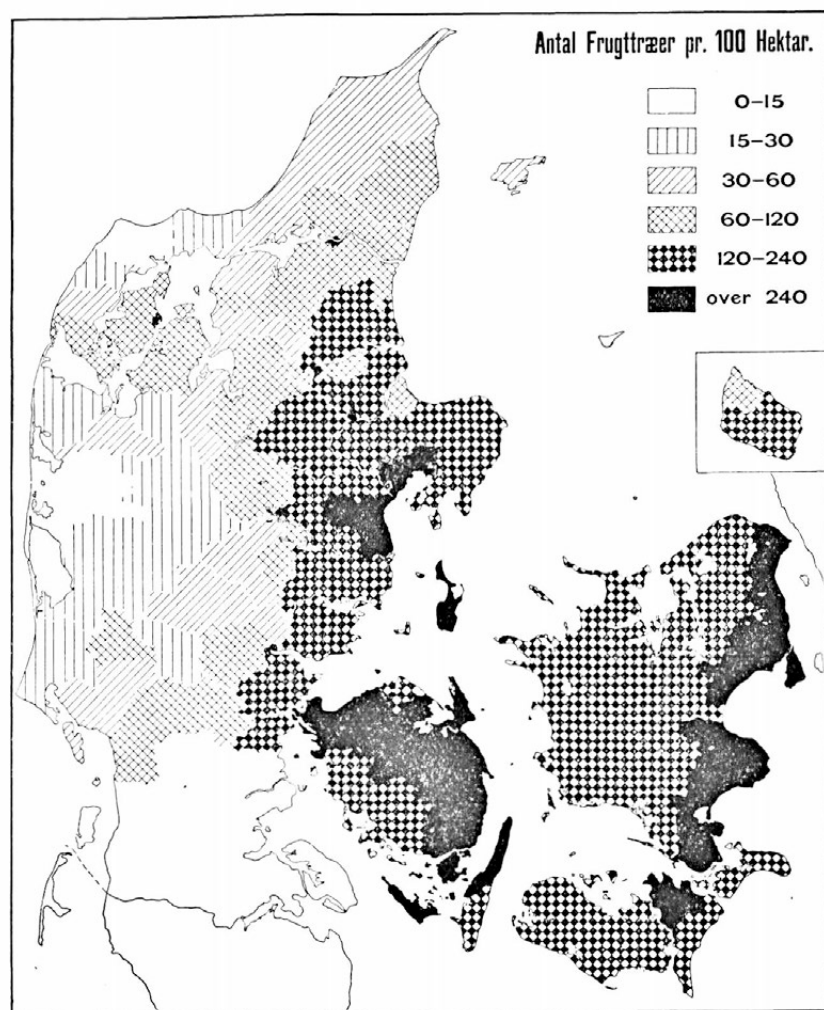

Fig. 18. Frugtræer 1912. (Tidsskr. f. Landøk. 1938, Hæfte 3.)

I »Erhvervsfrugtavlere« Nr. 11, 1936, og Nr. 9, 1937, har jeg søgt at gøre Rede for de geografiske Faktorer, der har paavirket Beliggenheden af Danmarks Erhvervsfrugtavlsarealer 1929: af fysisk-geografiske Faktorer er navnlig Vindforholdene af væsentlig Betydning; Vin-

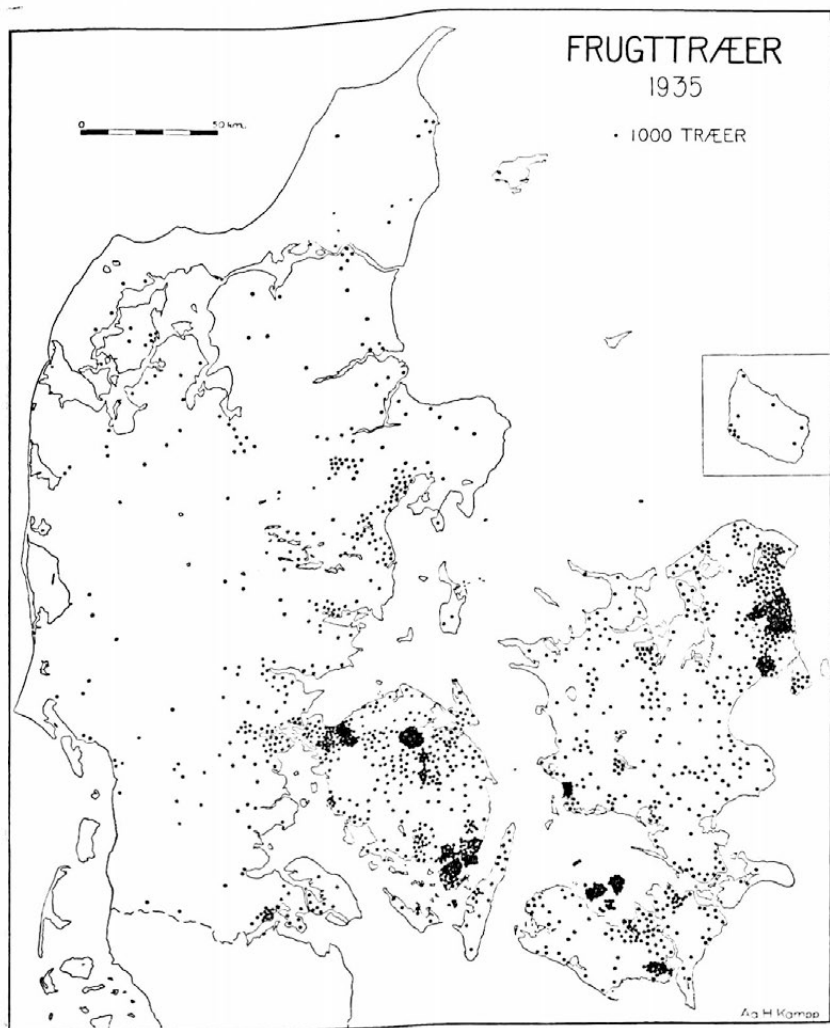

Fig. 19. Frugttræer i Erhvervsfrugtavlens 1935. (Tidsskr. f. Landøk. 1938. Hæfte 3.)

dens Virkning kan dog tildels ophæves ved Fremskaffelse af kunstigt Læ, omend dette er en fordyrende Faktor. For den kommercielle Produktion har Transportmulighederne en vis Betydning, der tildels kompenseres

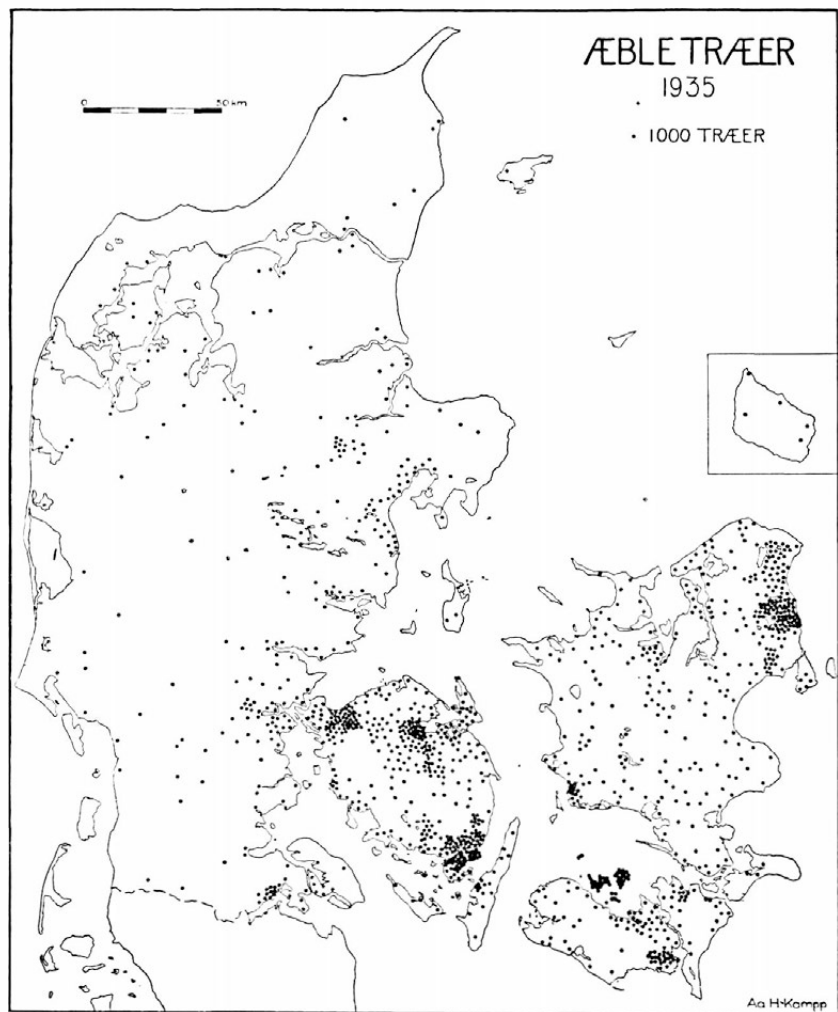

Fig. 20. Æbletræer i dansk Erhvervsfrugtavl 1935. (Tidsskr. f. Landøk. 1938, Hæfte 3.)

af Jordværdiforholdene. Man bemærker den stærke Stigning for hele Landet 1929—35, som viser, at Erhvervsfrugtavlens først nu er under Udvikling. Derfor gælder samme Betragtning som fremholdt under Omtalen af Hør-

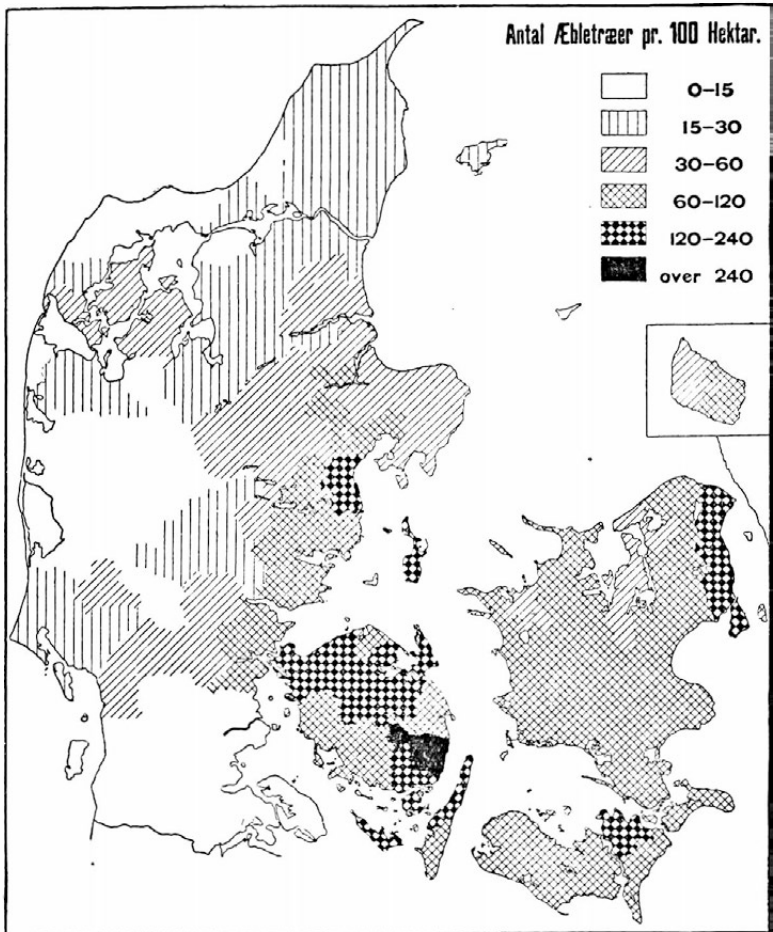

Fig. 21. Æbletræer 1912. (Danmarks Frugtavl.)

kortet: Udbredelsen i Øjeblikket er kun i ringe Grad geografisk betinget. Da man ikke kan forsøge med Frugtavl et enkelt Aar og derefter opgive det, spiller Traditionen en endnu større Rolle her end overfor de fleste andre Kulturplanter. Men selvom Danmarks erhvervsmæssige Frugtavl indtager saa smaa Arealer, at den kan rummes paa Amager, vil vel ogsaa den en Gang have fundet de Omraader, hvor den betaler sig bedst.

Ved at sammenligne de tre Frugtkort fra 1935 ser man, at det er Frugttræerne, der er dominerende i den samlede Erhvervsfrugtavl, at Æbletræet saa udpræget er vort vigtigste Erhvervsfrugttræ, og at Udbredelsen af de tre Kategorier i det væsentlige er ens, i langt højere Grad end 1912.

Som indledningsvis nævnt skulde disse faa, spredte og paa en vis Maade tilfældige Eksempler blot tjene til at vise Betydningen af landbrugsgeografiske Kort og af en Sammenligning mellem disse og fysisk-geografiske Kort. Kortene er det vigtigste ved denne lille Artikel, Teksten meddeler kun i Hovedtræk lidt af det, der kan læses af saadanne Kort; den interesserede Iagttager vil ved et omhyggeligt Studium kunne læse en Mængde andre Fakta paa hvert af Kortene. De viser en Samhørighed mellem fysisk-geografiske Faktorer og de enkelte Afgrøders geografiske Udbredelse i Danmark, som selv et nok saa detailleret Talmateriale ikke siger ret meget om. Jo mere detailleret Statistik man har, des mere uoverskuelig bliver den; anderledes med Kort: selvom de er baseret paa de mindst mulige statistiske Enheder + et indgaaende Lokalkendskab, behøver de ikke derfor at blive mindre overskuelige; de bliver blot mere rigtige.

Det er mit Haab, at denne lille »Prøvesamling« af Kort vil give Læserne Appetit paa mere, og at Kortene maa medvirke til, at Trangen til et dansk Landbrugsatlas en Gang med Tiden maa blive saa stærk, at Tanken kan realiseres.
